

<https://doi.org/10.62837/2024.8.420>

MƏMMƏDOV SABİR RÜSTƏM OĞLU,
p.ü.f.d., dosent
ADPU-nun Ağcabədi filialı,
vilayetmemmedov1980@gmail.ru
<https://orcid.org/0009-0006-0671-1067>
CƏFƏROV FAZİL TATARXAN OĞLU,
k.t.ü.f.d., dos. v. i. e.
ADPU-nun Ağcabədi filialı,
faziljafarov@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0006-6478-3966>

ABBAS SƏHHƏTİN POEZİYASINDA AZƏRBAYCAN TƏBİƏTİNİN TƏRƏNNÜMÜ

Xülasə:

Abbas Səhhət XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yaşamış istedadlı şairlərdən biridir. O, öz zəngin yaradıcılığı ilə, Azərbaycan ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirmişdir. Onun şeirləri mövzu baxımından müxtəlifdir. Təbiət təsviri onun şeirlərinin əsas mövzunu təşkil edir. Bununla bərabər onun Azərbaycan təbiətinə həsr etdiyi şeirlər çox maraqlıdır. Şair sanki Azərbaycanın təbii gözəlliklərini bir rəssam kimi çəkmişdir. Bu amillər Abbas Səhhətin Azərbaycan təbiətinə vurğunluğunun bariz nümunəsi kimi özünü göstərir. Şair Azərbaycanı, onun torpağını dərin məhəbbətlə sevir. Bunun üçün də onun füsunkar təbiətini hər an yad edir, canlandırır. Abbas Səhhətin şeirləri sağlığında qəzet və jurnallarda çap olunmuşdur.

Məqələdə Abbas Səhhət poeziyasında Azərbaycan təbiəti real, canlı nümunələrlə verilmişdir. Bundan əlavə Azərbaycanın təbii mənzərəsinə, gözəlliklərinə, çöl və çəmənliklərinə və eləcə də sair cəhətlərə işıq salmağa çalışmışdır.

Açar sözlər: Vətən, təbiət, mənzərə, çəmənlərin ətri, şəhin tərəvəti və səhərin mehi, yaz, yay, payız və qış.

Giriş:

Abbas Səhhət XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yaşayıb yaranan mütəfəkkir söz ustadlarımızdandır. Onun rəngarəng yaradıcılığı ədəbiyyatımızda öz dəyər və qiymətinə görə yeni üfiqlər açmışdır. Şair Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında və eləcə də ədəbiyyatımızda müxtəlif mövzularda yaratdığı əsərləri ilə diqqəti özünə çəkə bilmişdir. Abbas Səhhətin şeirləri öz sağlığında “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Zənbür”, “Füzat”, “Məktəb”, “Qurtuluş”, “Qardaş köməyi” və “Kəlniyyət”, jurnallarında, “Həyat”, “İrşad”, “Həqiqət”, “Günəş”, “Məlumat”, “Həqiqəti-əfvar”, “Şərqi-Rus”, “Sovqat”, “Açıq söz”, “İqbal”, “Yeni işıq”, “İqdam” və “Yeni iqdam” qəzetlərində çap olunmuşdur. Bundan əlavə şair sağlığında “Sınıq saz” (1912) şeirlər kitabını, “Məğrüb günəşləri” (I-II hissə- 1912) (rus və Avropa

şairlərindən etdiyi tərcümələr) kitabını və Mahmud bəy Mahmudbəyovla birgə yazdıqları, “Yeni məktəb” (“Üçüncü il”) (1909) dərslik kitablarını nəşr etdirmişdir. Sovetlər dövründə (1920-1990) Abbas Səhhətin kitabları dəfələrlə çap edilmiş və onun yaradıcılığı haqqında alimlərimiz xeyli tədqiqat əsərləri yazmışlar. Şairin sonuncu dəfə 2005-ci ildə “Seçilmiş əsərləri” (Tərtib edən, ön söz və qeydlərin müəllifi Kamal Talıbzadə) işıq üzü görmüşdür. Kitaba şairin 58 şeiri, 22 satirası, 7 təziyanası, 6 mənzum məktubu, 30 uşaq şeiri, 3 hekayəsi, 4 pyesi, 12 məqaləsi və 67 rus və Avropa şairlərindən etdiyi tərcümə şeirləri daxil edilmişdir.

Müzakirə və təhlil:

Abbas Səhhətin yaradıcılığı mövzu baxımından çox laylıdır. Onun Azərbaycan təbiətinə həsr etdiyi şeirləri isə xüsusi cəhətlərinə görə seçilir. Şair Azərbaycan təbiətinin rəngarəng gözəlliklərini sanki bir rəssam kimi poeziya dili ilə lövhəyə çəkmişdir. Bu amillər şairin Azərbaycan təbiətinə vurğunluğunun nəticəsi kimi özünü göstərir [1:2]. Abbas Səhhətin Azərbaycan torpağına, təbiətinə necə dərinləndən bağlı olduğunu onun bu mövzulara həsr olunmuş şeirləri real faktlarla təsdiqləyir. Məsələn, “Dərya kənarı”, “Şamaxı zəlzələsi”, “Payız çağında”, “Yaz”, “Yay”, “Qış”, “Tərəqqi və təbiətin qanunu”, “Tərcümeyi -halım yaxud hululu”, “Yay gecəsi”, “Yay səhəri”, “Əkinçi nəğməsi”, “Əhmədin qeyrəti”, “Yuxu”, “Vətən”, “Şair, şeir pərisi və şəhərli”, “Çəpər çəkməsin”, “Quşlar”, “Cücələr”, “Ot biçimi”, “Güllərin bəhsi”, “Gün və külək”, “İlk bahar”, “Köç”, və s. Şeirlərində Azərbaycan təbiətinin füsunkarlığı və eləcə də təbiətdə baş verən bütün mənzərələri və o cümlədən yay, yaz, payız və qış fəsillərində olan hadisələri təbii şəkildə incələmişdir. Bu baxımdan A.Səhhətin yaz fəslinə həsr etdiyi iki “Yay” şeirləri maraqlıdır [2:3]. Onların hər ikisində şair təbiətin oyanışını, soyuq havanın istisi ilə əvəz olunmasını, çöllərin yaşıl otlara, çiçəklərə boyanmasını, torpağın oyanaraq cana gəlməsi, köçəri quşların vətənimizə qayıtmasının, Qaranquşların baharın gəlməsini bizlərə ilk xəbər verməsinin şahidi oluruq:

Qızışdırar bahar ayı yerin, göyün havasını,
Dəyişdirər, tünüklərdə xəlaiqin libasını.
Bəzəklənir, düzəklənir, bağıın fəzası rənglənir,
Yaşıllanır, həm allanır, şükufələr çiçəklənir
Bitər çəməndə lalələr, əlində al piyalələr,
Səhər zamanı dür kimi düşər ot üstə də jalələr.
(“Yaz” şeirindən)

və :

O gün ki, fəsl-i-yaz olar,
Gecə, günüz taraz olar,
Havanın artar istisi,
Daha soyuqluq az olar
Ərir dağın, çölün qarı.
Axar dərələrə sarı.

Gurultu ilə sel gələr,
Salar sədaya çayları.
Qaranquş ol zaman gələr,
Yenə tikər yuvasını,
Qonar yaşıl ağaclara,
Oxur gözəl havasını.

(“Yaz” şeiri)

“Yay”, “Yay səhəri” (iki şeiri var) və “Yay gecəsi” şeirlərində A. Səhhət təbiətin gözəl fəslə olan yayın özünəməxsus xüsusiyyətlərini bədii boyalarla göstərmişdir;

Yavaş -yavaş dəyər, yetər ləzzətli, dadlı meyvələr:

Gilas, albalı, kahı, xoş iyli sarı heyvalar.
Biçər biçinçi arpanı, döyər əkinçi xırmanı,
Çuval- çuval döyüb yığar əkinçi arpa buğdanı.
Əgər ki, yayda zəhməti əkinçinin ziyad olur,
Ziyad olursa, qış günü o da o qədər şad olar.

(“Yay” şeirindən)

“Yay səhəri” adlı hər iki şeirlərində Abbas Səhhət yayın spesifik keyfiyyətlərini sərgiləmişdir[3:4]. Onun isti olmasını və səhər çağı insanların necə həvəslə işə getməsini şair maraqlı detallarla söyləmişdir. Əkinçilərin gün altında işləmələri, arvad uşaqların xırmanlarda çalışmaları və bundan əlavə hamının bir nəfər kimi zəhmətə qatlaşmasını və eləcə də dağda çaydan uzaqda çobanın ocaq qalmasını, sürüsünü yamaqlara yayaraq otarmalarını, çəmənliyə şəhin düşməsini, meh əsməsini, dağlarda göy üzünü buludaların almasını, yaylağın havasının sərin olmasını, gün çıxması və havanın qırmızı rəngə boyanmasını, sahələrdə çalışıb yorulmuş kəndlilərin səhər yuxudan oyanmasını, pəyələrdən mal- qarasını kəndlilərin çölə çıxarmasını, adamların səhrada və bağda işləməyə getməsini təsvir edir:

Günəş çıxır, dağda uçur dumanlar,
Həvəslə istinin, tozun içində
Çalışırlar bu bir yığın insanlar
Xırmanlarda, tarlalarda, biçində.
Bu zəhmətlər şərh olunmaz, uzundur
İnsaniyyət həp bunlara mədyundur.

“Yay səhəri” şeirindən

Və:

Od tutub qırmızı atəşlə yenə yandı üfük,
Şəfəqin qırmızı rəngilə işıqlandı üfük.
Bir qədər çaydan uzaq, od qalamış dağda çoban,
Oyadır öz sürüsünü otlaya yaylaqda çoban.
Yumuşaq göy çəməninin üstə düşüb şəh gecədən,
İsti yoxdur, hələ var bir balaca meh gecədən.

Ağ dumanlar ucalır göy üzünə dağlardan
Çox sərin dir havası keçmə bu yaylaqlardan
Gün çıxır, göydə bulud qırmızı rəngə boyanır
Kəndlilər çox yorulub uykudan indi oyanır
Pəyədən mal-qaranı bəzi çıxardır qırağa
Bəzi səhraya gedir işləməyə, bəzi bağa.

(“Yaz səhəri” şeiri)

Abbas Səhhət Vətənin füsunkar təbiətini cənnətə bənzədir və onun ürəkləri fəth etməsini təənnüm edərək deyir:

Bulutlara dəyir uca dağları
Cənnət guşəsidir gözəl bağları
Çöllərində bitər əlvan çiçəklər
Fərəhlənir bütün tutqun ürəklər
(“Vətən” şeirindən)

Qış fəslinin başqa fəsillərdən fərqli cəhətlərini Abbas Səhhət “Qış” şeirində maraqlı deyimlərlə açıqlamışdır. Bu zaman “boranlı” “qarlı” “soyuq” havanın olması, ağaclardan yarpaqların tökülüb xəzələ dönməsi, suların donması, su donduğu üçün dəyirmanların işləməməsi, insanların gediş-gəlişlərinin çətinləşməsi, qarlı fırtınanın qopub aləmi batırması, qar üstünə qarğaların yığılması, köçəri quşların isti ölkələrə getməsi, bizim yerlərdə qışlayan dolaşa, sərçə, sağsağanın qalması, meşədən odunçuların ağac qıraraq odun yığılması söylənilir:

Payız çatanda axıra boranlı-qarlı qış yetər
Soyuq, yağış, küləkli qar xələiqi məlul edər
Havanın onda artırır soyuqluğunu günbəgün
Ağacın vərəqləri düşər, xəzəl olar bütün
Donar şirin sular bütün, düşəndə şaxta onlara
Məşəqqət ilə sındırır qar yığarlar anbara
Dəyirman işləməz donar, gəliş-gediş çətinlənər
Bazarda nırxı şeylərin o dəm ziyadı yüksələr
Qopanda qarlı fırtına cahanı tarmar edər,
Qırar, yıxar ağacları qiyamət aşikar edər
Sükuta dalıyor meşə, cahanı başqa hüzn alar
Qar üstə ol zaman fəqət qırıldışar da qarğalar
Qaçarlar isti yerlərə tamam quşlar ol zaman,
Bizimlə qışlayar fəqət dolaşa, sərçə, sağsağan
Geyər çırıq bürünməsin soyuqda titrəyər, əsər,
Gedər odunçu meşəyə, ağac qırar, odun kəsər
(“Qış” şeiri)

Abbas Səhhət Azərbaycan təbiətinin özünəməxsus xarakterik cizgilərini göstərərək onun yaz, yay, payız və qış fəsillərinin ayrı-ayrı təbii cəhətlərini vermiş və vətənimizin rəngarəng gözəlliyinə sonsuz məhəbbətini bildirmişdir[5:6].

Şairin maraqlı şeirlərindən biri də “Köç”dür. Abbas Səhhət “Köç” şeirində tərəkəmə camaatının yaylaqlara köçərkən necə yol getdiklərini və necə çətinliklər yaşadıklarının şahidi olur. Şeir sanki tərəkəmə həyatını gözümüz önündə dayanan canlı tablolu xatırladır:

Səhər-səhər yaz çağı
Köçür oba yaylağa
Gəlinlərin balağı
Batır lələ, batdağa

***

Arvad, kişi, oğlan, qız
Gön çıraqlı başmaqlı
Gedir qoruq-qaytaqsız
Gəlin, qızlar yaşmaqlı

***

Qoyun, quzu, at, eşşək
Salmış çölə qalmaqal
Dəvə, maya, nər, köşək
Lökləyirlər dalbadal

***

Kişi əlində çomaq
Sürür yüklü öküzü
Dəvə üstə bir uşaq
Çox oxuyur bu sözü

***

Ağ dəvə alçaq gedər
Qolunda qolçaq gedər
Ağ dəvənin gözləri
Yerə dəyər dizləri
Endi çaya yuh-yuh
Ağca maya yuh-yuh

(“Köç” şeiri)

“Ot biçini” və “Güllərin bəhsi” şeirləri də Abbas Səhhətin təbiət silsiləsi şeirlərindəndir [7:8]..

“Ot biçinin” də otun göy çəmənlikdən necə biçilib daşınmasından “Güllərin bəhsi” şeirində isə Qızıl gül, Ağ zanbaq və Şəbbu güllərinin özlərini tərifləməsindən, rənglərindən, ətrindən, yarpağından və sairədən söz açır. Şair Azərbaycan təbiətində bitən ot və güllərin xüsusi keyfiyyətlərini diqqətə çatdırır:

Göy çəməninin ətri tutub hər yeri,
Çulğalayıb dağ, dərəni, çölləri.
Əldə biçinci darağı, səfbəsəf,

Ot darayırılar qarılar hər tərəf.
Ot qurusun burda yığarlar şələ,
Yaş otu bir yanda sərərlər hələ.
Kəndlilər əllərində tamamən yaba,
Arabaya otu yığarlar qaba.
Arabaya ot qalanar, dağ olar,
Kəndlilərin onda kefi çağ olar.
Arabaya at qoşulub gözləyir,
Sanki qaxılmış yerə, tərənəməyir.
Əymə kimi saxlamış ayaqların,
Sallayıban hər iki qulaqların.
(“ Ot biçini “ şeiri)

Və:

Qızıl gül
Mən şahıyam, qönçələrin, güllərin,
Ən gözəl istəklisi, bülbüllərin...
Ağ zanbaq
Əldə mənim ağ qədəhim vardır,
Ağzinadək ətri ilə səpşardır...
Şəbbu
... Ətrin uzaqdan bürüyür aləmi
Valehü heyran eləyir adəmi...
(“ Güllərin bəhsi” şeirindən)

Abbas Səhhət təbiətin oyanmasını, baharın gəlişin, Novruz bayramını, çaylarda suyun çoxalmasını, Novruz gülünün çıxması və sair məsələləri “ İlk bahar “ şeirində müfəssəl şəkildə işıqlandırmışdır.

Bahar təbiətin ən füsunkar gözəlidir. Onun gəlişi təbiətə yeni can , yeni ruh və yeni oyanış bəxş edir. Şairdə təbiətin bu gözəlini xüsusi boyalarla sərgiləmişdir:

Gəldi martın doqquzu,
Bayram etdik Novruzunu.
Qar əridi, yox oldu,
Çaylarda su çox oldu.
Dağlar, çöllər dişərdi,
Novruz gülü göyərdi.

(“ İlk bahar” şeirindən)

Abbas Səhhətin poeziyasında Azərbaycan təbiətinin təsviri geniş aspektdə verilir və bütün incə cizgiləri şairin lirikasının əsas mayasını təşkil edir. Bununla bərabər Azərbaycan təbiətinin füsunkarlığı, mənzərəsi, yaşıl çəmənləri , geniş düz və çölləri, meşələri, bağları, dağları, quşları, ceyranları və sairələri real həyatı nümunələrlə göstərilir[10:9]. Ümumiyyətlə, Abbas Səhhətin poeziyasından Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri qırmızı xətt kimi keçir. Onun Azərbaycan

təbiətinə vurğunluğu şeirlərinin hər bir misrasında hiss edilir. Abbas Səhhət poetik ifadələrlə Azərbaycan təbiətinin bütün gözəlliklərini gözümüz önündə canlandırmışdır. Bu da şairin vətəninə- torpağını sonsuz məhəbbətlə bağlı olmasından xəbər verir.

Nəticə

Son olaraq belə bir yekun nəticəyə gəlmək olar ki , Abbas Səhhət Azərbaycan təbiətinin gözəlliklərini vəsf edən ən önəmli yazarlardandır. Onun lirikasının mayası və qanı Azərbaycan təbiətinin tərənnüm etməklə yögrulmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Abbas səhhət . Seçilmiş əsərləri , “Lider nəşriyyatı” , Bakı — 2005
2. Salman Mümtaz , Azərbaycan Ədəbiyyatının qaynaqları, Avrasiya press, Bakı — 2006
3. K. Talıbzadə . Abbas Səhhət, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı ,1975
4. İ. Bəktəşi. XX əsr uşaq mətbuatında ədəbiyyat, Bakı, ADU— nun nəşriyyatı , 1965
5. A. Zamanov . Sabir və müasirləri, Bakı, Azərnəşr, 1973
6. Qara Namazov , Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı, “Maarif” nəşriyyatı, Bakı —1984
7. Mir Cəlal , Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı, “Maarif” —1986
8. Məmmədov Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı, Bakı, Elm, 1977
9. Məmmədov M. Sabir və məktəb, Bakı, “Maarif”—1968
10. A. Abdullayev , Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən, “Maarif” Nəşriyyatı, Bakı —1966.

ABBAS IN SAHAT'S POETRY CELEBRATION OF NATURE OF AZERBAIJAN.

*Mammadov Sabir Rustam oğlu,
Jafarov Fazil Tatarkhan oğlu,*

SUMMARY

Abbas Sahhat is one of the talented poets who lived in the late 19th and early 20th centuries. With his rich creativity, he brought a new breath to Azerbaijani literature. His poems are diverse in terms of subject. Description of nature is the main theme of his poems. At the same time, his poems dedicated to the nature of Azerbaijan are very interesting. The poet painted the natural beauties of Azerbaijan like an artist. These factors show themselves as a clear example of Abbas Sahhat's emphasis on the nature of Azerbaijan. The poet loves Azerbaijan and its land with deep love. For this reason, he remembers and revives his charming nature every moment. Abbas Sehat's poems were published in newspapers and magazines during his lifetime.

In the article, the nature of Azerbaijan in the poetry of Abbas Sahhat is presented with real, living examples. In addition, he tried to shed light on Azerbaijan's natural landscape, beauties, steppes and meadows, and other aspects.

Key words: Homeland, nature, landscape, fragrance of meadows, freshness of dew and morning breeze, spring, summer, autumn and winter.

АББАС В ПОЭЗИИ САХАТА ПРАЗДНИК ПРИРОДЫ АЗЕРБАЙДЖАНА.

*Мамедов Сабир Рустам оглы,
Джафаров Фазиль Татархан оглы,*

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Аббас Саххат – один из талантливых поэтов, живших в конце 19 – начале 20 веков. Своим богатым творчеством он привнес новое дыхание в азербайджанскую литературу. Его стихи разнообразны по тематике. Основная тема его стихов — описание природы. В то же время очень интересны его стихи, посвященные природе Азербайджана. Поэт, как художник, рисовал природные красоты Азербайджана. Эти факторы являются ярким примером акцента Аббаса Саххата на природе Азербайджана. Поэт глубокой любовью любит Азербайджан и его землю. По этой причине он каждое мгновение вспоминает и оживляет свою очаровательную натуру. Стихи Аббаса Сехата публиковались в газетах и журналах еще при его жизни.

В статье природа Азербайджана в поэзии Аббаса Саххата представлена на реальных, живых примерах. Кроме того, он постарался пролить свет на природный ландшафт Азербайджана, красоты, степи и луга и другие аспекты.

Ключевые слова: Родина, природа, пейзаж, аромат лугов, свежесть росы и утреннего ветерка, весна, лето, осень и зима.

Rəyçi: *Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Allahverdiyev Vaqif Saleh oğlu*